

היתר מכירה או יבוא נכרי? הרב ד"ר חיים סיימוןס

ראשי פרקים:

1. הקדמה
2. ההיסטוריה של היתר המכירה
3. ההיתר בשמיטה זו – תשס"ח
4. האם תקדימי ההיתר בעבר רלוונטיים כיום
6. היתר המכירה – מן ההיבט הרעיוני
6. האם המכירה נעשית ברצינות
7. האם יש לבטל את היתר המכירה
8. מאיפה ומה לקנות
8. סיכום

הקדמה

כשבועיים לפני חג השבועות תשס"ז, עם הפרסומים הראשונים על השקת מפעל 'אוצר הארץ' לקראת שמיטה תשס"ח, כתב אליעזר ברט, מנכ"ל חברת 'עלי קטיף' והממונה על 'אוצר הארץ': "אוצר הארץ מציע פתרונות אפשריים לאספקת פירות וירקות מהדרין לשמיטה, בלא להשתמש בפירות נוכרים ובלא להזדקק להיתר המכירה"¹. בשונה מהצהרה כללית זו, לאחר כחודש וחצי נמסר שלאחר שתיגמר תוצרת הירקות ממקורות יהודיים, שאינם על פי היתר מכירה, "יציב 'אוצר הארץ' שתי אפשרויות מול הקונים:

¹ אליעזר ברט, "מהו אוצר הארץ?", קוממיות [בית אל], מס' 50, פרשת בהר-בחוקותי, כ"ג אייר תשס"ז, עמ' 4.

תוצרת יבוא מחו"ל או היתר מכירה. בית דין של האוצר [המורכב מארבעה רבנים ידועים]² לא יכריע בשאלה זו, וישאיר זאת לשיקול דעתו של הצרכן³. כהמשך לכך הודיע הרב יהודה עמיחי, מרבני 'אוצר הארץ': "ירקות מהיתר מכירה יסומנו בסימון ברור ובולט"⁴.

במאמר זה אני מבקש, כצרכן של תוצרת 'אוצר הארץ', לדון לעומק בשאלת הבחירה בין תוצרת היתר מכירה לבין תוצרת יבוא. הדיון יכלול את השאלות: א. האם יש כיום תוקף הלכתי להיתר מכירה, ובכלל – האם היה לו תוקף בעבר⁵. ב. לדעת הנותנים גם כיום תוקף הלכתי להיתר מכירה, האם הדבר מקובל מן ההיבט הרעיוני. ג. האם ישנה "גמירות דעת" במכירת ארץ ישראל לנוכרי. ד. לפי הסוברים שאין תוקף להיתר מכירה, מה מעמדה של התוצרת החקלאית – האם היא כשרה או לא, והאם קיים הבדל בין פירות לבין ירקות. לאחר הדיון בנושאים הללו, אוכל להשיב על השאלה שבכותרת המאמר: איזה יבול עדיף לצרוך – היתר מכירה או יבוא.

ההיסטוריה של היתר המכירה

"כך רואים אנו משך מאות ואלפים שנים שמירת מצוה זו בבטחון בחסדי ה'... ואף בזמנים, שלא היו בא"י שדות של גויים וכל מחיתם היתה מפרי שדות ישראל, וכן בזמנים שלא נקל היה להביא פירות מחו"ל..."⁶

בסביבות שנת תר"ם התחיל גל עלייה יהודית לארץ, שמקובל לכנותו 'העלייה הראשונה'. יהודים רבים בני עלייה זו עסקו בגידול, ייצור ויצוא של יין ופרי הדר. עם התקרב שנת השמיטה תרמ"ט, אסרו רבני ירושלים, הרב יהושע ליב (מהר"ל) דיסקין והרב שמואל סלאנט, את עבודת הקרקע במשך שנת השמיטה⁷. אז החלו אנשי העלייה הראשונה לפרסם ולהפיץ דברי תעמולה, עליה נכתב שנה מאוחר יותר: "ואף בשקר

² הרב יעקב אריאל, הרב זלמן נחמיה גולדברג, הרב דוב ליאור והרב יהודה עמיחי.

³ יואל יעקובי, "לא מוותרים על קדושת שביעית", בשבע, מס' 247, ה' תמוז תשס"ז, עמ' 35.

⁴ "איך אדע לזהות ירקות מהיתר מכירה?", תשובה ע"י הרב יהודה עמיחי, אתר אוצר הארץ באינטרנט, בכתובת: 212.199.215.132/otzar/answer9.asp (נכון לתאריך פרסום המאמר).

⁵ יודגש שאין בכוונתי להיכנס כאן לדיונים הלכתיים ארוכים ומסובכים, בעד היתר המכירה ונגדו, אלא להעלות טיעונים כלליים.

⁶ הרב קלמן כהנא, "שמיטה במהלך הזמנים", בתוך: תורה ומדע (אגודת אנשי מדע שומרי תורה בישראל), כרך ב' חוברת ב', אלול תשל"ב, עמ' 101.

⁷ ר' מרדכי דיסקין, דברי מרדכי, ירושלים תרמ"ט, עמ' 16-17.

השמיעו קולי קולות, כי השמירה בשביעית נוגע לסכ"ג [=לסכנת נפשות], אשר רק עפי"ז נמצאו כמה גאונים בחו"ל להקל מעט בזה בשבתם בריחוק מקום"⁸.

רצונם של בני המושבות שלא לשמור על דיני השמיטה נבע מסיבה אחרת – הם לא רצו ליצור תקדים של שמירת שמיטה. כך נמצא בכתבי משה לייב לילינבלום, 'משכיל' שהיה אחד ממנהיגי 'העלייה הראשונה': "אם ישבתו הקולוניסטים בשמיטה הראשונה הזאת, יתנו בזה להמחמירים פתחון פה לומר גם לדורות... ואז לא תהיה עוד שום אפשרות להתיר את השמיטה... וצריך לבלי לתת יד למחמירים מתחלה ולבלי להנהיג את השביתה כל עיקר"⁹.

נוצר קשר עם כמה מרבני אירופה המזרחית, ושלושה מהם¹⁰ נתנו היתר למכור הקרקע לאינו יהודי לשמיטה זו בלבד, וגם "באופן שיסכים עמנו" הרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנה. הרב ספקטור הסכים להיתר בצורה זהירה והדגיש שהיא בתוקף רק לשמיטה זו¹¹, אולם על הסכמה זו כתבו רבנים בני דורו: "ובתחבולות ומרמה [הקולוניסטים] הטעו את הרב [ספקטור]"¹², "[הוא] לא ה' בקי בטיב הענין"¹³.

רבני הספרדים בארץ, ובראשם חכם יעקב שאול אלישר, נתנו את הסכמתם¹⁴, אולם רבני העדה האשכנזית שבירושלים, ובראשם הרב יהושע לייב (מהרי"ל) דיסקין והרב שמואל סלאנט, התנגדו כאמור בתוקף להיתר זה. הם הכריזו "כי אין שום היתר [בשמיטה] לחרוש ולזרוע לקצור ולנטוע, הן ע"י עצמו [הקולוניסטים] הן ע"י נכרי..."¹⁵. יותר מאוחר יצאו כעשרים רבנים בירושלים בהכרזה דומה¹⁶. אחד מהרבנים הללו, הרב

⁸ מכתב-גלוי מאת ר' מרדכי גימפל יפה, בתוך: כתבים לתולדות חיבת-ציון וישוב ארץ-ישראל, כרך שלישי, [הוצאת אחדות] תל אביב תרצ"ב, מכתב 1322, טור 891.

⁹ משה ליב לילינבלום, דרך לעבור גולים, [הוצאת אחיאסף], ווארשה תרנ"ט, עמ' 131-132.

¹⁰ הרב ישראל יהושע טרונק מקוטנה, הרב שמואל מוהילבר מביאליסטוק והרב שמואל זאנוויל קלפפיש מוורשה.

¹¹ העתק פסקי הרבנים הנ"ל, המליץ (פטבורג) מס' 58, י"ט אדר שני תרמ"ט, עמ' 2-3.

¹² הרב יעקב דוד וילובסקי, הקדמת בית רידב"ז לפאת השלחן, [דפוס פרומקין], ירושלים תרע"ב.

¹³ מכתב הרב משה נחום וואללענשטיין, חבצלת (ירושלים), מס' 46, כ"ד סיון תר"ע, עמ' רצ"ז.

¹⁴ הרב יעקב שאול אלישר, דבר השמיטה, הצבי (ירושלים) גליון טז, י"א ניסן תרמ"ח, הוספה ב'; הרב יעקב שאול אלישר, שמחה לאי"ש, ירושלים תרנ"ג, חלק יורה דעה סי' כ"ו, עמ' ק"ז – ק"ט.

¹⁵ הודעה גלויה, חבצלת (ירושלים) מס' 6, כ"א מרחשון תרמ"ט, עמ' מ"ד; נדפס שנית בכותרת "הוראת רבנן קשישאי", בסוף הקדמת 'בית רידב"ז' לפאת השלחן.

¹⁶ כרוז הרבנים הובא אף הוא בסוף הקדמת הרידב"ז שם.

טוביה ראזענטאהל, כתב ספר אשר עוסק בהלכות שמיטה, ובהקדמה לספרו כתב: "בודאי אם לא היה נמצא מי שיתיר להם [הקולוניסטים], היו שומרים שמיטה כהלכה"¹⁷.

גם באירופה, באותה תקופה, יצאו מספר רבנים מפורסמים בהתנגדות פומבית להיתר המכירה, ובהם: הרב יוסף דוב סולובייצ'יק ('בית הלוי'), הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב), הרב שמשון רפאל הירש, הרב דוד פרידמן מקרלין, הרב אליעזר גורדון מטלז, האדמו"ר מראדזין (בעל 'פתיח תכלת'), הרב יוסף זכריה שטרן משאוול (בעל 'זכר יהוסף') והרב יחיאל מיכל הלוי עפשטיין (בעל 'ערוך השלחן')¹⁸. הרי"מ עפשטיין תיאר את ההיתר כ"עלבון תוה"ק [=תורתנו הקדושה] ועלבון אה"ק [=ארצנו הקדושה]"¹⁹. מאידך, הרב יוסף ענגיל²⁰ והרב אברהם בורנשטיין מסוכצ'וב ('ה'אבני נזר')²¹ הסכימו להיתר.

בסופו של דבר היו בשנת תרמ"ט כמה מבני המושבות ששמרו את השמיטה, אולם היה כרוך בכך קושי רב, מפני לחצים גדולים שהופעלו עליהם מכמה כיוונים: פקידי 'הנדיב', הברון אדמונד דה רוטשילד, שהשתמשו באמצעי כפייה קשים²²; אנשי 'חובבי ציון' שמנעו העברת כספים ליושבים שומרי השמיטה, כפי שכתב ד"ר יהודה לייב פינסקר, ממייסדי ומנהיגי 'חובבי ציון': "וצויתי למנוע התמיכה מבני גדרה אם ישבתו בשביעית"²³; אנשים "שלא בושו לערב גם את הממשלה [הטורקית] בשאלה הזאת, ויאכלו קורצא בי מלכא, לאמר היהודים שובתים השנה הזאת וגנזא דמלכותא מתנזקת"²⁴. רבים מבני המושבות לא עמדו מול הלחצים הללו²⁵.

בשנת תרס"ד עלה הרב אברהם יצחק הכהן קוק לארץ ישראל והתמנה כרב העיר יפו. בזמן שהרב קוק עדיין היה חי ברוסיה, הוא התנגד להיתר המכירה: "דעתי אז נוטה

¹⁷ הרב טובי' ראזענטאהל, הלכה מבוררת, (ווארשא, תרנ"ה), הקדמה, עמ' 4.

¹⁸ Dayan Dr. Isidor Grunfeld, The Jewish Dietary Laws, vol.2, (Soncino Press), London 1972, pp.115-18, 124. בפסק הדין של הבג"ץ (ראה להלן) עמ' 10, נכתב בטעות שהנצי"ב ובית הלוי נתנו הסכמתם להיתר המכירה.

¹⁹ הרב יחיאל מיכל הלוי עפשטיין, ערוך השלחן העתיד חלק א' – זרעים, [הוצאת מוסד הרב קוק] ירושלים תשכ"ט, ס' ט"ו סוף סעיף י'.

²⁰ הרב יוסף ענגיל, אוצרות יוסף חלק ב' – שביעית בזמן הזה, וינה תרפ"ח, עמ' 90-102.

²¹ הרב אברהם בורנשטיין, שו"ת אבני נזר, יורה דעה חלק א', ווארשה תרע"ג, ס' תנ"ח.

²² הרב קלמן כהנא, "שמיטה במהלך הזמנים", עמ' 108.

²³ מכתב מיהודה לייב פינסקר לנצי"ב מוולוז'ין, י"ז אדר א' תרמ"ט, בתוך: כתבים לתולדות חבת-ציון וישוב ארץ-ישראל, כרך שני, [הוצאת הפועל-הצעיר] תל אביב תרפ"ה, מכתב 874, טור 657.

²⁴ מכתב מיחיאל מיכל פינס לרש"י פין, ט' שבט תרמ"ט, מובא שם, מכתב 866, עמודות 639-640.

²⁵ הרב קלמן כהנא, "שמיטה במהלך הזמנים", עמ' 109.

להאוסרים²⁶. אולם לקראת שנת השמיטה תר"ע לחצו עליו להתיר את מכירת הקרקעות; הלחץ היה כל כך גדול, עד שהרב קוק התבטא ש"אם היו נותנים לו סך... [כסף] לחודש מאיזה ישיבה בירושלים, היה עוזב את מקומו [כרבה של העיר יפו] בשביל זה הענין של שמיטה, וישב בין לומדי הישיבה"²⁷. בסופו של דבר, עקב המצב הכלכלי הקשה בארץ, התיר הרב קוק את המכירה²⁸, אך ממכתביו עולה שליבו אינו נוטה להיתר זה²⁹, כפי שכתב: "שלבי כלבו דואב וכואב מאין הפוגות על יקרת המצוה הגדולה"³⁰. להיתר זה הוא קרא "היתר של דחק"³¹ ו"הוראת-שעה"³², ויחד עם זאת נתינת ההיתר הוא כתב: "ומי שהוא חפץ שלא לעבוד כלל את האדמה בשביעית, הרי זה משובח"³³, וכן נמסר בשמו: "כי כל איש ישראל שבידו לקיים את השמיטה בדוחק, ובשנה הבאה יוכל לעבוד את אדמתו, ולא לנטש אותה ולנסוע לחו"ל, עליו החובה לשמור את השמיטה כהלכה, וזה יהי' זכות גדול לכלל האומה!"³⁴.

ההיתר בשמיטה זו – תשס"ח

בכל שנת שמיטה בשני הדורות האחרונים, הולך ופוחת מספר הרבנים הסומכים על היתר המכירה. עם כניסת שנת השמיטה הנוכחית, תשס"ח, אף היו מספר רבני ערים שסירבו לתת הכשר לעסקים המשתמשים ביבול מהיתר המכירה; סירוב זה נעשה באישור מועצת הרבנות הראשית, שהחליטה "כי כל רב בעירו והוא בלבד יכול להנהיג את העיר כהבנתו ודעתו בענייני השמיטה"³⁵. כמו כן החליטה מועצת הרבנות הראשית: "נעודד את שמירת השמיטה כהלכתה. במקום שניתן לצמצם את השימוש בהיתר המכירה נעשה זאת לפי הנדרש... ייבדק הצורך שלו [=של החקלאי] במכירה"³⁶. בנוסף לכך, הודיע הרב

²⁶ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, אגרות הראיה, כרך ראשון, [הוצאת מוסד הרב קוק] ירושלים תשכ"ב, מכתב ר"ז (עמ' רנ"ח).

²⁷ הקדמת 'בית רידב"ז' לפאת השלחן.

²⁸ אגרות הראיה, שם, מכתב קע"ז (עמ' רכ"ז-רכ"ט).

²⁹ שם, כרך שני, מכתב תקנ"ה (עמ' קפ"ד).

³⁰ שם, כרך ראשון, מכתב רנ"ה (עמ' רצ"ו).

³¹ שם, מכתב רל"ו (עמ' רפ"ג), כרך שני, מכתב ת' (עמ' נ"ז).

³² שם, כרך ראשון, מכתב קע"ז (עמ' רכ"ז), כרך שני, מכתב תקנ"ה (עמ' קפ"ד).

³³ שם, כרך ראשון, מכתב רל"ו (עמ' רפ"ג).

³⁴ מכתב גלוי משלושה איכרים מעקרונ, חבצלת (ירושלים) מס' 25, כ"א טבת תר"ע, עמ' קכ"ז-קכ"ח.

³⁵ בג"ץ 7120/07, בג"ץ 7628/07, פסק דין, ניתן בי"א מרחשוון תשס"ח, [להלן: בג"ץ], עמ' 4, 22.

³⁶ שם, עמ' 20-21.

יונה מצגר, המכהן כרב הראשי, שלאחר השמיטה הנוכחית מתכוונת הרבנות הראשית לישראל לבטל סופית את השימוש בהיתר מכירה³⁷.

על מנת לנטרל את המצב החדש, שבו "הרבנות המקומית אינה מוכנה לאשר לעסקים למכור תוצרת של 'היתר מכירה'³⁸", הודיעה קבוצת "רבני הציונות הדתית" של ארגון 'רבני צהר' על "הקמתו של מערך כשרות חדש" מטעמם³⁹. בפרסום שהופנה לבעלי עסקים ש"נתקלו בקשיים בקבלת תעודת כשרות בשנת השמיטה", הוצעה האפשרות לבקש "תעודת השגחה" מטעם רבני צהר⁴⁰. עם הפרסום החלה הנפקת התעודות הנ"ל⁴¹; "תעודת השגחה" לדוגמא הופיעה בעיתוני הארץ⁴² ובאינטרנט⁴³, תחת הכותרת "וועדת השגחה ארצית לשמיטה" שבה יושבים ארבעת רבני הנשיאות⁴⁴.

לצד פעולתם של רבני צהר, קמו מספר ארגונים המשווקים תוצרת חקלאית והגישו עתירה לבג"ץ, בה טענו כנגד מועצת הרבנות הראשית לישראל, "כי במשך שנים רבות נהגה מדיניות שהכירה בהיתר המכירה, ושמדובר בשינוי מדיניות לטובת מדיניות מחמירה יותר – הפוגעת פגיעה בלתי מידתית בחקלאים"⁴⁵. בפסק הדין הארוך, שנכתב בעיקר ע"י השופט אליקים רובינשטיין, יהודי שומר מצוות, ואשר נתבסס על עניינים מנהלתיים, נקבע: "בכל מקום שבו אין הרב המקומי נכון ליתן תעודות כשרות המיוסדות על 'היתר מכירה', על הרבנות [הראשית] לעשות שימוש בסמכותה... ולהסמיך רבנים שיעשו כן"⁴⁶. בעקבות פסק הדין אישרה הרבנות הראשית לחמישה רבנים לתת את תעודות הכשרות

³⁷ "Rabbi Metzger Against Heter Mechira", י"ט תשרי תשס"ח, פורסם באתר האינטרנט של ערוץ

שבע, בכתובת: www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/133995

³⁸ רבני צהר, עלון שבועי 'השבת' מס' 166, פרשת נח, א' מרחשוון תשס"ח, עמ' 6.

³⁹ שם.

⁴⁰ שם, מס' 168, פרשת וירא, ט"ז מרחשוון תשס"ח, עמ' 5. מסיבות משפטיות אסור להשתמש בביטוי

'תעודת כשרות', ולכן בחרו רבני צהר בשם 'תעודת השגחה' (שם, מס' 166, עמ' 6).

⁴¹ שם, מס' 169, פרשת חיי שרה, כ"ב מרחשוון תשס"ח, עמ' 2.

⁴² הצופה (תל אביב), כ"א מרחשוון תשס"ח, עמ' 6, 14, Jerusalem Post, 2 November 2007, p.14.

⁴³ "Tzohar's alternative kashrut apparatus launched," Ynet Jewish World, 30 October 2007

פורסם בכתובת האינטרנט: www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3465743,00.html

⁴⁴ הרב צפניה דרורי, הרב יעקב אריאל, הרב דוב ליאור והרב חיים דרוקמן.

⁴⁵ בג"ץ, עמ' 6.

⁴⁶ שם, עמ' 34.

הדרושות⁴⁷, לצד תגובות חריפות שהושמעו כלפי הפסק מפי חברי כנסת של מפלגת 'יהדות התורה'⁴⁸.

האם תקדימי ההיתר בעבר רלוונטיים כיום

כאמור, גם כיום ישנם בארץ רבנים חשובים הסומכים על היתר מכירה. בדרך כלל, רבנים ואנשי ציבור הסומכים על היתר המכירה בימינו, נשענים בעיקר על פסיקותיו של הרב קוק. אולם יש לשאול: האם הכרעתו של הרב קוק בנושא, לפני כמעט מאה שנה, רלוונטית גם היום? הרי כפי שראינו לעיל, הוא בעצמו תיאר את ההיתר כ"הוראת שעה"⁴⁹. בהרצאה שניתנה לפני יותר מארבעים שנה, הצהיר הרב שלמה גורן שפסיקתו זו של הרב קוק אינה שייכת בימינו – היינו, לאחר קום המדינה – וממילא אין כיום תוקף להיתר המכירה המקורי⁵⁰. מאוחר יותר פירסם הרב גורן מאמר ב'הצופה', בו הדגיש שוב נקודה זו, וכתב:

"שלאחר קום המדינה, כאשר רוב א"י נתונה בידי יהודים, אין תוקף להיתר המכירה, כפי שכתב הגרא"ה קוק בעצמו⁵¹; או שההיתר נחלש לגמרי ואין לסמוך עליו, בייחוד כאשר מדובר על מכירת כל א"י לנכרים כדי להפקיע את קדושתה"⁵²

מסקנה דומה, המבוססת על סיבות כלכליות, ניתנה על ידי הרב משה אושפיזאי, רבה הראשי של רמת גן ומאוחר יותר כיו"ר ועד הרבנים של הפועל המזרחי. לפני למעלה מארבעים שנה הוא טען בתוקף שהרבנים הראשונים שנתנו היתר מכירה, ובמיוחד הרב קוק, לא היו תומכים בהיתר זה כיום, והסביר:

⁴⁷ "Chief Rabbinate ordains substitute kashrut supervisors," Ynet Jewish World, 4 November 2007, www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3467466,00.html

⁴⁸ יתד נאמן (בני ברק) י"ג מרחשון תשס"ח, עמ' 2; המודיע (ירושלים) י"ג מרחשון תשס"ח, עמ' 2.

⁴⁹ מלבד הרב קוק, מנסים התומכים בהיתר מכירה להביא ראיה מרבנים מפורסמים נוספים שנתנו את הסכמתם להיתר זה לפני כמאה שנה – אולם גם הסכמת הרבנים הללו היתה רק לאותה השמיטה. דרך אגב, אחד מהרבנים המובאים כראיה הוא מהר"ל דיסקין, אולם זו שגיאה, שכן הרב דיסקין התנגד בחריפות להיתר מכירה, והתמיכה שהוא נתן היתה תמיכה בהצעה חד פעמית (לשמיטה תרנ"ו) של רב העיר יפו, הרב נפתלי הערץ, למכור עצי פרי, ואף זאת בהגבלות חמורות (ראה: הרב יוסף צבי הלוי, ראב"ד יפו, קונטרס הוראות שעה, ירושלים תרס"ט, עמ' קט"ו–קט"ז, קכ"ד–קכ"ה).

⁵⁰ ההרצאה ניתנה בשנות ה-1960 (לפני יולי 1966), ב"בית הלל" שבלונדון, בפני סטודנטים יהודים באוניברסיטת לונדון; מחבר מאמר זה היה נוכח בהרצאה.

⁵¹ אפשר שמקור קביעה זו היה, בין היתר, אגרות הראיה, כך ראשון, מכתב קע"ז (עמ' רכ"ו).

⁵² הרב שלמה גורן, "תוקפו של היתר המכירה לשמיטה עם תקומת המדינה", הצופה (תל אביב), י"ב מרחשון תשמ"ז, עמ' 8.

"עתה השתנו בהרבה סדרי המשק במדינת ישראל. הכלכלה והמשק של המדינה הולכים ומתבססים על תעסוקות אחרות, ולא על ענפי חקלאות. התעשייה תפסה המקום הראשון במדינה, אפילו המשק הקבוצי הולך ומתבסס על תעסוקה תעשייתית... כן אנו עדים לתופעה מצערת, חוזרת ונשנית לכל עונות היבול, שעודפי פירות וירקות נשלחים למזבלות"⁵³

לקראת שנת השמיטה הנוכחית, באלול תשס"ז, יצאו חמשה עשר רבנים מפורסמים בארץ⁵⁴ ב"קריאת קודש" בנושא היתר המכירה: "כידוע כי לפני כמאה שנה בעת דוחק גדול של פיקוח נפש, היו מגדולי ישראל אשר התירו כהוראת שעה לסמוך על היתר מכירת הקרקע, אולם ברור כי בזמננו הדבר פשוט וברור שגם המתירים לא נתכוונו להתיר לעת כזאת..."⁵⁵.

היתר המכירה – מן ההיבט הרעיוני

יש להוסיף ולשאול, אפילו לשיטת הסוברים שניתן מבחינה הלכתית להתיר את מכירת הקרקע בשמיטה, האם נכון וראוי למכור את אדמות ארץ ישראל לנכרים? הרי הקב"ה נתן את ארץ ישראל בשלמותה אך ורק לעם היהודי, וכיצד אפשר למכור אותה, וזאת כדי לא לקיים מצווה בתורה! וכשם שהקב"ה נתן לעם ישראל את שבת בראשית, כך קיבלה אדמת הקודש של ארץ ישראל את שבתה.

בנושא זה, כתב הרב זאב וייטמן, יו"ר ועדת השמיטה של הרבנות הראשית, "שהיתר מכירה מבוסס על הפקעת המצווה [של שמיטה] מיסודה", ולכן יש "הבדל מהותי ובסיסי בין היתר המכירה להיתרים אחרים" כגון מכירת חמץ, היתר עיסקא, פרוזבול וכו'⁵⁶. בדומה לכך כתב הרב משה לוינגר, במאמר בשם 'הצעה לצמצום המכירה לגוי בשביעית', ש"קשה לציבור לקבל על עצמו את ההוראות של הרבנות הראשית, המחייבות לשמור על

⁵³ הרב משה אושפיזאי, עמודים (בטאון הקבוץ הדתי), מס' 226-227, אדר תשכ"ה, עמ' 143-144.

⁵⁴ הרב יוסף שלו' אלישיב, הרב אהרן יהודה לייב שטיינמן, הרב שמואל וואזנר, הרב מיכל יהודה ליפקוביץ, הרב חיים פנחס שינברג, הרב נסים קרליץ, הרב חיים קניבסקי, הרב שמואל אויערבך, הרב יהודה שפירא, הרב יצחק שיינר, הרב גרשון אדלשטיין, הרב מאיר ברגמן, הרב נסים טולידנו, הרב יהודה עדס, הרב נתן פינקל.

⁵⁵ קריאת קודש, יתד נאמן (בני ברק), י אלול תשס"ז, עמ' 1.

⁵⁶ הרב זאב וייטמן, לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל, [הוצאת מכון צמ"ת], אלון שבות תש"ס, עמ' 29.

חלק מדיני שביעית גם לאחר המכירה, ונמצא שההיתר אינו מתקבל וההוראות כמעט ואינן מתבצעות, ונמצאו מוכרים את השמיטה כולה ע"י [=על ידי] היתר מכירה"⁵⁷.

יש לציין שהנצי"ב מוולוז'ין, עליו נכתב "שכל נשמתו היתה מלאה דבקות פנימית ואהבת געגועים עד אין קץ לארץ ישראל המתחדשת בבניה, ושכל אריח בבנין גרם לו שמחת הנפש", התנגד להיתר מכירה לא רק מבחינה הלכתית, אלא גם מן ההיבט הרעיוני: "הוא ראה בזה, משום פגיעה בקדושת הארץ ובטהרתה"⁵⁸. הוא עצמו כתב בקשר לקיום מצוות השמיטה: "וכך היא משונה א"י [=ארץ ישראל] מכל הארצות, דעיקר קיומה אין ע"פ [=על פי] טבע הליכות כל ארצות הגוים, ואינה תלויה אלא בהשגחת ה' ע"פ [=על פי] מצותיו... [וזה כולל] קיום מצות שביעית כמבואר בתורה"⁵⁹.

האם המכירה נעשית ברצינות

כיצד מתבצעת מכירת הקרקעות בסופו של דבר? בשמיטה זו, תשס"ח, נמכרו כל הקרקעות החקלאיות היהודיות בארץ ישראל לנכרי אחד, בסכום של שבעים מיליארד שקלים – אותם שילם הנכרי בצ'ק דחוי!⁶⁰ מתעוררות כאן שתי שאלות: הראשונה היא – האם לנוכרי זה יש בכלל יכולת לכסות את הצ'ק בזמן הפירעון?! השאלה השנייה היא – מה יקרה במידה שהוא יסרב למכור חזרה את הקרקעות לאחר שנת השמיטה?! מארגני מכירה זו טוענים בוודאי שבעיות אלה אינן פוסלות את המכירה – אולם יש גם דעות מנוגדות, כפי שכתב הרב וייטמן: "שמעתי מהגרש"ז אויערבך שליט"א והגאון הרי"ש אלישיב שליט"א, שלדעתם, זו [=גמירות דעת] הבעיה הגדולה ביותר בהיתר המכירה"⁶¹. אפילו הרב משה לוינגר, המקבל את תוקפו של היתר המכירה, כתב: "לא נוכל להתעלם מהעובדה שהצבור אינו מבין ואינו מסוגל להבין את היתר מכירת הקרקעות, בצורתו הנוכחית של מכירת כל קרקעות המדינה לערבי אחד"⁶².

⁵⁷ הרב משה לוינגר, "הצעה לצמצום המכירה לגוי בשביעית", עמודים (בטאון הקיבוץ הדתי), מס' 224, שבט תשכ"ה, עמ' 115. הרב לוינגר כיהן באותה תקופה כרב קיבוץ לביא.

⁵⁸ אליהו גנחובסקי, הרב מרדכי עלישברג, ירושלים תרצ"ז, עמ' ע"ח.

⁵⁹ הרב נפתלי צבי יהודא ברלין (הנצי"ב), שו"ת משיב דבר, חלק שני, ירושלים תשכ"ח, סי' נ'.

⁶⁰ היתר המכירה יצא לדרך, ynet חדשות, 5 ספטמבר 2007, פורסם בכתובת האינטרנט: www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3446165,00.html

⁶¹ הרב זאב וייטמן, שמיטת תשמ"ז בכפר עציון, (כפר עציון: המעין, תשמ"ח/ט), עמ' 76 הערה 85א. נדפס שנית בספרו, לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל, עמ' 45 הערה 9.

⁶² הרב לוינגר, שם, עמ' 115.

מילים חד-משמעיות יותר נכתבו על ידי הרב יצחק יעקב ווייס, בעל ה'מנחת יצחק':
 "המכירה אין לה תוקף, משום דכו"ע [=שכל העולם] יודעים שאינו קנין באמת שימכרו כל
 הארץ לנכרי"⁶³. כמו כן טען הרב אלעזר טייץ, אב בית הדין של אליזבט בניו ג'רסי ורב
 קהילת 'עדת ישורון', שהמכירה אינה אמיתית אלא "אסמכתא", ולכן אין לה תוקף
 הלכתי⁶⁴. יש אמנם הטוענים שאם מכירת חמץ תקינה, הרי שגם היתר מכירה יהיה תקין.
 אולם יש פירכא בטיעון. כי אם לאחר חג הפסח הנוכרי לא רוצה למכור בחזרה את החמץ,
 הוא משלם ולוקח אותו⁶⁵, היהודי יכול בקלות לקנות חמץ חדש. בודאי זה אינו המצב עם
 כל הקרקעות החקלאיות בארץ ישראל!

האם יש לבטל את היתר המכירה

שאלה זו – האם לבטל את היתר המכירה – נשאלת בהיקף ההולך וגדל בכל שנת
 השמיטה, אולם התמיכה הניתנת לאלו המתבקשים להשתמש בהיתר המכירה, גורמת
 לכך שהשימוש בהיתר זה יימשך לנצח. זאת בניגוד לכוונת הרבנים שהתירו זאת לפני
 כמאה שנה, ואמרו בפירוש שמדובר ב'הוראת שעה'! לכן ברור שיש למצוא דרכים שיביאו
 בהקדם האפשרי להפסקת השימוש בהיתר. אפילו מבחינה צרכנית, אילו החקלאים
 והמשווקים הסומכים כיום על ההיתר יראו שהדרישה לתוצרת החקלאית שלהם הולכת
 ופוחתת, הם יהיו מוכרחים לחפש פיתרון חלופי.

לעניות דעתי, בסייעתא דשמיא אפשר יהיה למצוא שיטה חלופית, אם תהיה כוונה
 רצינית של ממשלת ישראל לעבוד בצוותא עם אנשי החקלאות והרבנים. השאלה שיש
 לשאול היא: מהו המחיר הכספי שתשלם המדינה, אם אנשי החקלאות יפסיקו לבצע
 מלאכות האסורות בשנת השמיטה?

מחקר כזה נעשה על ידי הרב פרופ' יהודה לוי והרב ד"ר גרשון מצגר 'מכון לב'. השניים
 חקרו את מצב החקלאות בארץ ואת התועלת הכלכלית ביצוא תוצרת חקלאית, וביצעו
 חישוב של המחיר הכרוך בהפסקת המלאכות אסורות בשמיטה, לצד פיצוי הולם של

⁶³ הרב יצחק יעקב ווייס, מנחת יצחק, חלק שמיני, ירושלים תשנ"ג, חלק אורח חיים סי' צ"ו, עמ' קפ"ד, שכ"ח.

⁶⁴ הרב אלעזר טייץ, היתר מכירה, Mail-Jewish vol.34 no.28, 11 February 2001, פורסם בכתובת
www.otmall.com/mj ht arch/v34/mj v34i28.html

⁶⁵ היו מקרים כאלו. אחד היה בשעלבים, ורב הקיבוץ שמח מאוד על כך ואמר שהדבר מוכיח שהמכירה
 היתה תקינה (כך נמסר למחבר מאמר זה בקיץ תשנ"ג, מפי ר"מ בישיבה תיכונית שעלבים. מקרה דומה קרה גם בשנה הראשונה
 שקיבוץ מבוא חרוון מכר את חמצו).

החקלאים השובתים על כל הפסדיהם הפרטיים. מסקנתם היתה, שעל ידי פריסת התשלומים והעלויות הללו במשך שבע שנים, יעלה תקציב המדינה בכל שנה רק בחמישים אגורות לכל 1,000 שקלים⁶⁶. בתקציב המדינה לשנת הכספים 2008, שורת ה"סך-הכול כללי" היא קצת מעבר לשלוש מאות מיליארד שקלים⁶⁷. כלומר, המחיר הכולל של שמירת שנת שמיטה הוא קצת יותר ממיליארד שקלים, או כ-150 מליון שקל בכל שנה.

האם למדינת ישראל יש את הסכום הנדרש לשם כך? בדצמבר 2007 הודיע משרד האוצר שבתום אחד עשר החדשים הראשונים של שנת 2007, נותר בתקציב המדינה עודף של 7.7 מיליארד שקלים⁶⁸. כלומר, בעודף של תקציב 2007 לבדו היה ניתן לכסות את כל ההוצאות הכספיות הנדרשות לקיום מצות השמיטה כהלכתה.

במחקר זה של אנשי "מכון לב" הוצעו גם השתלמויות מקצועיות לחקלאים במשך שנת השמיטה, בהן הם ילמדו על התפתחויות חדשות בשטח החקלאי; הקורסים הללו בודאי ייעלו את עבודת החקלאים בשנים לאחר השמיטה, דבר שיביא לתוספת יבול וממילא להגדלת ההכנסות, דבר שיכול לאזן את ההוצאות הנוספות עקב קיום מצוות השמיטה⁶⁹.

כמו כן ניתן להשתמש בשיטות הטכניקה החדשה בחקלאות, על מנת להפחית את ההפסדים הכספיים הנגרמים כתוצאה מהשבתת השדות בשמיטה⁷⁰. תשתית כזאת, שתבנה בהוצאה חד-פעמית, תסייע לחקלאות גם בשנים שאינן שנות שמיטה: היא תכלול מקומות רבים לשימור ירקות בקירור; לבניית חממות לגידול ירקות במצע מנותק; לפיתוח קרקעות בשטחים נרחבים בדרום הערבה (אזור אשר לא חלות עליו הלכות שמיטה). בנוסף, ניתן לשתול כמות גדולה של ירקות לפני ראש השנה של שנת השמיטה. אפשר לשכור קרקעות בעבר הירדן - כפי שעושים גם בשמיטה זו; הדבר יאפשר לפרנס עוד

⁶⁶ "Behar – The Blessing of the Shemittah Year in our Time", Jerusalem College of Technology [n.d] www.hra.jct.ac.il/judaica/dvarTorah/dt34.html, פורסם בכתובת האינטרנט:

⁶⁷ ממשלת ישראל, הצעת התקציב לשנת הכספים 2008, פורסמה בכתובת האינטרנט: www.mof.gov.il/budget2007/docs2008/12.pdf

⁶⁸ "Finance Ministry announces budget surplus of NIS 7.7 billion for 2007" Haaretz.com, 4 December 2007, www.haaretz.com/hasen/spages/931092.html, פורסם בכתובת האינטרנט

⁶⁹ Machon Lev, op. cit.

⁷⁰ Jonathan Rosenblum, "Shmita is our test of faith", Jerusalem Post, 30 November 2007, p.10

אגרונומים יהודים⁷¹, וכן לצמצם את עלות היבוא (בשל קרבתו של עבר הירדן); ייתכן שיהיה אפשר לבצע זאת גם בסיני ובמצרים.

מאיפה ומה לקנות

לאחר בירור מעמדו של היתר המכירה מכמה היבטים, נוכל לגשת לשאלה הצרכנית – מה ואיפה לקנות. על מנת לדעת באלו חנויות מותר לקנות בתקופת השמיטה, יש להכיר את ההלכות הקשורות לגידולי הקרקע השונים – המפורטות בספרים רבים ומגוונים. באופן כללי אפשר לחלק את גידולי הקרקע לפירות וירקות, שביניהם יש הבדל גדול בנוגע למה שמותר לאכול ומה שאסור לאכול – הבדל הנובע מאיסור ה"ספיחים": כיון שהיו יהודים שזרעו בסתר את שדותיהם בשנת השמיטה, וטענו לאחר מכן שהגידולים הללו צמח מאליהם, גזרו חכמים שגידולים שנתיים – בעיקר ירקות – אשר צמחו בשנת השמיטה, אם בשדה של יהודי ואם בשדה המעובד על ידי יהודי, נחשבים כ"ספיחים" ואסורים באכילה.

לעומת הירקות, על פירות האילן לא נגזר איסור "ספיחים", מפני שהם גידולים רב-שנתיים ואין צורך חקלאי לנטוע עצים מדי שנה, וממילא בטל החשש שתואר לעיל. אולם גם בקשר לעצי פרי עלולה להתעורר שאלה, במידה שבעצים עליהם הם גדלים נעשות מלאכות האסורות בשמיטה ("נעבד") או כשבעליהם אינם מפקירים את המטע בו הם נמצאים, בניגוד לחיוב התורה ("שמור"). האם מותר לאכול פירות כאלו? בשאלה זו ישנה מחלוקת כבר מתקופת הראשונים – יש המתירים ויש האוסרים. גם כיום יש חילוקי דעות כיצד יש לנהוג ב"שמור ונעבד": העדה החרדית של ירושלים מסתמכת על דעת הרב חיים ברלין והרידב"ז שאסרו, ומוסיפה: "וכן קיימו וקבלו כל בתי הדין מאז, פרושים וחסידים"⁷². אולם החזון איש⁷³ והרב שלמה זלמן אויערבך⁷⁴ התירו (הראשון מהם – בדיעבד).

שאלה זו – מהיכן ומה לקנות – נשאלה גם בשנת השמיטה הקודמת (תשס"א), וכתגובה לה הושמעו טענות כלליות בעד העדפת יבול מהיתר מכירה על פני יבול נכרי, מפני

⁷¹ "Shmita year: Jordan farmers to the rescue", Ynet Jewish World, 14 July 2007, פורסם

בכתובת האינטרנט: www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3423793,00.html

⁷² דבר השמיטה, מדריך הכשרות לכל ימות השנה, גליון נ"ז, תשס"ח, מופיע ע"י ועד השמיטה/ועד הכשרות שע"י העדה החרדית ירושלים, עמ' מ"ג.

⁷³ הרב אברהם ישעיה קרליץ, חזון איש – זרעים, בני ברק תשי"ט, שביעית, סי' י', סעיף ו'.

⁷⁴ הרב שלמה זלמן אויערבאך, מנחת שלמה, חלק ראשון, ירושלים תשמ"ו, סי' מ"ד.

שהדבר מהווה תמיכה בחקלאים היהודים וחיזוק אחיזתנו בארץ ישראל⁷⁵. על טענות מסוג זה נמתחה ביקורת חריפה על ידי הרב אליעזר טייץ, שטען שהאומרים כך יצאו בדבריהם מחוץ לתחום ההלכה, אל שימוש ב"טענות המבוססות על רטוריקה ורגשנות"⁷⁶. כמו כן אמר הרב טייץ, שרוב המחיר שמשלם הצרכן על התוצרת החקלאית, לא מגיע לאיכרים הערבים, אלא לסיטונאים בשלבים השונים – אותם אנשים המטפלים בתוצרת מיציאתה מהשדה ועד הגעתה למדפי הירקות בשווקים, בסופרמרקטים ובמכולות – ורוב האנשים הללו הם יהודים, כך שאפילו בסחורה כזו יש חיזוק מסוים לכלכלה היהודית⁷⁷. נציין שבלי שום קשר לשמיטה, הרי שאחוז ניכר של גידולי קרקע המגיעים לשוק היהודי בכל שנה הם מהערבים; רוב המלפפונים גדלים בשדות השייכים לערבים. כמו כן, אפילו בין גידולי קרקע הנמכרים תחת השלט "היתר מכירה", ישנם גם גידולים של ערבים⁷⁸.

הרב מרדכי אליהו, הראשון לציון והרב הראשי לישראל מלפנים, אשר מקבל – בהסתייגות – את תוקפו של היתר המכירה⁷⁹, מגדיר בספרו על השמיטה "סדרי עדיפות ברכישת ירקות בשביעית..."; הוא מעדיף יבוא מעבר הירדן, מצרים ועשה (ומן הסתם ממדינות אחרות בעולם) על פני תוצרת של היתר מכירה⁸⁰. בוודאי באופן אידיאלי עדיף לקנות תוצרת מיהודים, אולם אנו מוגבלים על ידי הדרישות של ההלכה ועל ידי החיים המעשיים היומיומיים.

⁷⁵ עיטורי כהנים (ירושלים: ישיבת עטרת כהנים), גליון 192, מרחשון תשס"א, עמ' 13.

⁷⁶ הרב טייץ, שם (ציוין לעיל הערה 64).

⁷⁷ שם. גם אין לטעון שמי שאוסר כיום את היתר המכירה 'מוציא לעז על הקדמונים', שהרי הפוסקים בדורות הקודמים כתבו בפירוש שהיתר זה הוא רק "הוראת שעה" לאותה שמיטה, ושחייבים לבדוק מחדש לפני כל שמיטה, וכבר ציינו לעיל את הטענות, שרבנים שנתנו את ההיתר אז לא היו נותנים אותו היום. יש לזכור גם שרבים מן הפוסקים כיום סוברים שאין תוקף להיתר מכירה, וירקות שגודלו בשדות שנמכרו במסגרת ההיתר נחשבים ל'ספחים' האסורים באכילה – עד כדי כך שהרידב"ז כתב: "זאת לכם כל ישראל לדעת אשר התבואה הנזרעת בשביעית וכן כשיזמר את כרמו בשביעית התבואה והפירות והיין אסורין לפי ישראל כבשר חזיר" (הקדמת בית רידב"ז, שם).

⁷⁸ שנתון סטטיסטי לישראל, מס' 55, 2004, (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה), חקלאות 10–19, טבלא 19.5. (החל משנת 2005, בוטלה בשנתון זה החלוקה בין יהודים ולא יהודים); שיחה אישית עם הרב יהודה עמיחי, ט"ו טבת תשס"ח.

⁷⁹ הרב מרדכי אליהו, מאמר מרדכי – ושבתה הארץ, [הוצאת דרכי הוראה לרבנים] ירושלים תשס"ח, עמ' קיח.

⁸⁰ שם, עמ' ס"ה, ע"א-ע"ב, ק"צ-קצ"א, קצ"ד-קצ"ה. רשימה זו הובאה בספר מספר פעמים, לעיתים עם שינויים, אך ברוב המקרים יש עדיפות ליבוא על פני היתר מכירה.

ביישובים רבים יש חנויות שמיטה המספקות פירות וירקות לשומרי השמיטה. אולם לדאבוננו, לא בכל יישוב יש חנות שמיטה; לאנשים הגרים במקומות הללו הוצעה תשובה חלקית ע"י הרב משה היימן, בספרו "המטבח בשמיטה": במקרים הללו אפשר לסמוך על הדעות שמתירות 'שמור ונעבד', ולקנות את הסחורה הרגילה המצויה ביישוב – גם היכן שמספקים תוצרת על פי היתר מכירה, או שאין עליהם השגחה כלל בדיני שמיטה⁸¹ – וזאת בהתאם להגבלות הבאות: בענין הפירות – כל עוד לא עבר זמן הביעור (כלומר שעדיין יש פירות מסוג זה בעצי הפרדסים); בענין הירקות – רק במשך השבועות הראשונים של שנת השמיטה, בהם הירקות בוודאי החלו לצמוח לפני ראש השנה; לאחר מכן הם יהיו ספיחים האסורים באכילה, וכמובן יהיו אסורים גם לאחר זמן הביעור. המסקנה הנובעת מדברי הרב היימן, לבני יישוב שבו אין חנות שמיטה, היא שככל שמדובר בירקות במשך תקופה ארוכה – כמעט שנה, ובפירות במשך תקופה יותר קצרה – לא תהיה ברירה אלא לקנות בחנויות שמיטה מחוץ ליישוב⁸².

סיכום

בסיום הדברים הגענו לשאלה המהווה את תורף המאמר. כאן אני, כצרכן, מבקש להתייחס להודעת 'אוצר הארץ' שצוטטה בראש המאמר, שלאחר שתיגמר תוצרת הירקות ממקורות יהודיים שאינם על פי היתר מכירה, "יצב 'אוצר הארץ' שתי אפשרויות מול הקונים: תוצרת יבוא מחו"ל או היתר מכירה. בית דין של האוצר לא יכריע בשאלה זו, וישאיר זאת לשיקול דעתו של הצרכן". להלן אכתוב מהי שיקול הדעת שלי:

כבר ראינו, שלדעת רוב הפוסקים היתר המכירה אינו בתוקף היום. ב"קריאת קודש" שנזכרה לעיל, בחתימתם של חמישה-עשר רבנים חרדים, נכתב: "והנותן יד לעשות 'היתר המכירה' נותן יד לעקור המצוה, ודעתנו דעת תורה שאסור להסתמך על 'היתר' זה, ואין הדבר נתון לחילוקי דעות וקהילות, וכל בר ישראל חייב בשמירת שמיטה כהלכה. וכל הנותן להורות לרבים לעקור שמיטה ע"י 'ההיתר' גורם חילול ה' שמראה לעין כל שניתן לעשות חוכא ואיטלולא ממצוה יקרה וקדושה זו"⁸³.

⁸¹ אמנם, כמובן שדרושה ידיעה ברורה בקשר לחששות אחרים בפירות, כדוגמת תרומות ומעשרות וערלה.

⁸² הרב משה היימן, המטבח בשמיטה וטיפול בגינות נוי ועציצים, בני ברק תשנ"ג, עמ' 49.

⁸³ קריאת קודש (ציוינה לעיל הערה 55), שם. יוצא מזה, לשיטה זו, שירקות שצמחו בשמיטה, כולל בשדות שנמכרו במסגרת היתר המכירה, אינם כשרים – וכמו כל אוכל שאינו כשר, אסורים באכילה.

הדבר נוגע בעיקר לירקות, אשר לגביהם יש איסור "ספיחים"; אמנם גם בנוגע לפירות יש שאלה של "שמור ונעבד", אך מספר פוסקים גדולים מתירים זאת, לפחות בדיעבד, ולכן יש מקום להעדיף פירות ממקורות יהודיים – אפילו מהיתר המכירה – על פני יבוא, בזמן שאין אפשרות לקנות פירות 'אוצר בית דין'.

נציין עוד שגם מבין הרבנים שמקבלים אף כיום את תוקף היתר המכירה, רבים משבחים את אלו שאינם משתמשים בהיתר זה. למשל, בתשובה שנתן הרב יהודה עמיחי, חבר בית הדין של 'אוצר הארץ', לשאלה שנשלחה ל'מכון התורה והארץ' שבראשותו, הוא כתב: "וכל מי שיכול לעבור שמיטה בלא היתר מכירה, אשריו ואשרי חלקו"⁸⁴. הרבנים הללו בודאי יסברו שאין אפשרות להגדיר תוצרת של היתר מכירה כ"מהדרין"; לדוגמה, לפני השמיטה האחרונה נשאל⁸⁵ רבה הראשי של רמת גן, הרב יעקב אריאל – אף הוא חבר בית הדין של 'אוצר הארץ' – האם מסעדות בעלות 'הכשר מהדרין' בעירו משתמשים בהיתר מכירה, והשיב שהאוכל במסעדות כאלה אינו מהיתר מכירה.

לסיכום: השאלה מה לאכול בשמיטה אינה חדשה – "מה נאכל בשנה השביעית"; הרב משה מטראני ('המבי"ט') נשאל על כך כבר לפני כחמש מאות שנה, ובדבריו הוא מזכיר "ירקות של גוים"⁸⁶. כפי שכתבנו לעיל, גם הרב מרדכי אליהו נותן עדיפות ליבוא על פני תוצרת היתר מכירה. לכן אם ניתנת בידי כצרכן, הבחירה בין ירקות של היתר מכירה לבין יבוא, אני אקנה ירקות מיובאים⁸⁷.

⁸⁴ הרב יהודה עמיחי, תשובה לשאלה שנשלחה ל"רבני מכון התורה והארץ", כ"ו שבט תשס"ז, פורסמה בכתובת האינטרנט: www.moreshet.co.il/Webs/moreshet/shut/shutMachon.asp?codeClient=1555&codeSubWeb=0&id=84234

⁸⁵ על ידי מחבר מאמר זה.

⁸⁶ הרב משה מטראני, שאלות ותשובות מבי"ט, חלק שלישי, (לבוב, תרכ"א), שאלה מה.

⁸⁷ תודות בסיום לעזרתם של: ספריית ישיבת 'נר' קרית ארבע; הספרייה הציבורית בקרית ארבע; בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בגבעת רם, ירושלים; הרב יהודה עמיחי; צוות 'קוממיות', בית אל; ר' צבי שפק; גב' יעל עמרני.